

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS GODA DOKTORS ĒVALDS VĒCIŅŠ

04.01.1931–09.04.2020

Publicitātes foto

Īsi pirms Lieldienām mūs sasniedza skumja ziņa.

Ceturtdien, 9. aprīlī, 89 gadu vecumā mūžībā devies LZA goda doktors, naudas vēsturnieks, kolekcionārs, rakstnieks Ēvalds Vēciņš, ilggadējais Latvijas Bankas prezidenta konsultants naudas un banku jautājumos.

Ēvalds Vēciņš vienmēr bija solīds, vienmēr džentlmenis. Latvijas Bankā kolēģi viņu pazina un dēvēja tikai un vienīgi par Vēciņa kungu.

Ļoti ziņošs. Strādājis pie pirmā likuma "Par Latvijas banku" tapšanas atjaunotajā Latvijā. Piedalījies naudas reformā no sākuma līdz galam. Ar savām enciklopēdiskajām zināšanām palīdzējis Latvijas rubļa ieviešanā un vēlāk arī pārejā uz latu. Devīš nepārvērtējamu ieguldījumu Latvijas naudas vēstures dokumentēšanā un popularizēšanā.

Ēvalds Vēciņš dzimis 1931. gadā. 1955. gadā absolvējis LVU Ekonomikas fakultāti.

No 1955. līdz 1959. gadam Ēvalds Vēciņš strādājis PSRS Lauksaimniecības bankas Latvijas Republikāniskajā kantorī un no 1959. līdz 1991. gadam PSRS Valsts bankas Latvijas Republikāniskajā kantorī. Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas, no 1991. līdz 1999. gadam, bijis Latvijas Bankas prezidenta konsultants naudas un banku lietās, aktīvi līdzdarbojies Latvijas rubļa ieviešanā un lata atjaunošanā.

2015. gada 10. martā Latvijas Zinātņu akadēmija piešķīra Ēvaldam Vēciņam LZA Goda doktora grādu.

Ēvalds Vēciņš bija aizrautīgs kolekcionārs, kurš padziļināti pētīja Latvijas naudas vēsturi. Viņš ir vairāku izglītojošu un naudas vēsturi dokumentējošu grāmatu autors, starp tām ir "Naudas lietas", "Skaidrojošā vārdnīca", "Nauda Latvijā" (līdzautore K. Ducmane), "Nauda Latvijā XX gadsimtā" (katalogs, 1.–4. sējums).

Līdz ar Ēvalda Vēciņa aiziešanu mūžībā Latvija ir zaudējusi vienu no kompetentākajiem naudas lietu pārzinātājiem. Lielā mērā pateicoties viņam, pasaule atklāja Latviju ne tikai kā stipras valūtas — lata valsti, bet iepazīna arī estētiski izkoptu, kolorītu nacionālo simboliku, kas gaumīgi atspoguļojās katrā naudas zīmē vai monētā.

Sit tibi terra levis!

**Einars Repše
Uldis Osis**

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJAS GODA DOKTORS VISVALDIS LĀCIS

13.03.1924–18.04.2020

Publicitātes foto

Šā gada 18. aprīlī mūžībā devies Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors vēsturē (*Dr. h. c. hist*), Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks Visvaldis Lācis.

Visvaldis Lācis piederēja tai paaudzei, kuras sapņus un nākotnes cerības iedragāja karš. Tā vietā, lai piepildītu sapņus pēc izglītības, viņam nācās cīnīties par savu dzīvību. Pēc kara viņam daudz ko vajadzēja darīt par spīti režīma liktājiem šķēršļiem, lauzties uz priekšu, nenonākot konfliktā ar sirdsapziņu. Ne visi to spēja. Līdz Latvijas okupācijai V. Lācis bija ieguvis pamatzglītību Rīgas klasiskajā ģimnāzijā. Vien deviņpadsmit gadu vecumā mobilizēts Latviešu leģionā, pabeidzis instruktoru rotas un vada komandieru kursus, nonāca leroču SS 19. grenadieru divīzijas (2. latviešu) 44. pulkā, cīnījās Kurzes frontē, divreiz ievainots.

Pēc nacistiskās Vācijas kapitulācijas, kā visi leģionāri, tika nosūtīts uz filtrācijas nometni. Karš, filtrācijas nometne, pēckara ierobežojumi atstāja noteiktu nospiedumu V. Lāča raksturā — grūtības viņu bija norūdījušas un paša piedzīvotais padziļinājis interesi par vēsturi, īpaši kara vēsturi. Pēc kara V. Lācis kā eksterns pabeidza Rīgas Raiņa vakara vidusskolu. Lai gan V. Lāci interesēja vēsture, padomju režīma ideoloģisko rāmju dēļ viņš studijas vēsturē uzskatīja par neiespējamām. 1949. gadā viņš uzsāka studijas Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā, bet, atbilstoši savai pārliecībai, kādā sanāksmē kritiski izteicās par kolhozu iekārto. Ar to pietika, lai viņu izslēgtu par brīvdomību. Pašmācības ceļā apguvis angļu valodu, 1957. gadā V. Lācis iestājās Latvijas Valsts universitātē, lai studētu angļu filoloģiju, tomēr 1961. gadā viņu izslēdza no augstskolas. Pēc tam V. Lācis uzsāka neklātienēs studijas I. Maskavas Valsts pedagoģiskajā svešvalodu institūtā, ko absolvēja 1965. gadā.

V. Lāča laiks pienāca, sākoties Trešajai latviešu tautas atmodai. Viņa pirmais publiskais uznāciens notika Latvijas Tautas frontes I kongresā 1988. gada oktobrī. Latvijas sabiedrība iepazīna gudru, nepieķāpīgu, ar goda prātu apveltītu vīru, Latvijas patriotu. Tāds viņš bija bijis vienmēr — nu varēja to paust atklāti un savu intelekta un gribas spēku veltīt Latvijas neatkarības atgūšanai: darbojās vairākās organizācijās, politiskajās apvienībās un partijās, bija to biedrs un dibinātājs. Būdams tiešs un atklāts, viņš vienmēr rikojās atbilstoši savam goda prātam un taisnīguma izpratnei, tāpēc dažkārt mainīja partijas, bet nemainīja savu politisko pārliecību.

1988. gadā viņš iesaistījās Tautas frontē, tika ievēlēts tās valdē. 1991. gadā bija LNNK priekšsēdētājs. 1993. gadā V. Lācis kopā ar citiem domu biedriem dibināja partiju "Mūsu zeme", 2005. gadā iestājās Latvijas Zaļajā partijā, bet 10. Saeimas vēlēšanās kandidēja no partijas "Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" saraksta. V. Lācis bija ievēlēts 9. un 10. Latvijas Republikas Saeimā.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas beidzot varēja piepildīt arī savu sapni par vēstures pētišanu. Viņa galvenā tēma bija Otrā pasaules kara vēsture, kas izdota sešos sējumos (laikā no 1993. līdz 2003. gadam). Labās angļu valodas zināšanas deva iespēju latviešu lasītājam labāk iepazīt Rietumu vēsturnieku darbus par šo tēmu. V. Lācim, tāpat kā citiem viņa likteņa biedriem, sāpēja Latviešu leģionam uzspiestais nacistu zīmogs. Tam viņš veltīja savu grāmatu "Latviešu leģions ārzemju vērotāju skatījumā" (2006), "Latviešu leģions patiesības gaismā" (2017), "Kurzeme (1944–1945): latviešu gara un patvēruma cietoksnis" (2010). Viņš ir pie-

vērsies arī Latvijas jaunāko laiku vēsturei, sarakstījis grāmatu "Latviešu zemes un tautas vēsture" (2000), kas aptver laika posmu no Ziemeļu kara līdz Latvijas valsts atjaunošanai 1990. gadā. Par šiem darbiem Latvijas Zinātņu akadēmijas Senāts 2014. gada 10. jūnijā V. Lācim piešķīra goda doktora grādu vēsturē. V. Lācis rakstīja arī par aktuāliem politiskiem jautājumiem, tiem veltītas vairākas grāmatas "Vai vēlreiz zem krievu zābaka?" (1998), "Dzīves pārdomas" (1999), "Nacionālisms un brīvība" (2006).

Lai gan V. Lācis augstu vērtēja sev piešķirto goda doktora grādu, viņš turpināja strādāt pie doktora disertācijas, lai iegūtu arī zinātnisko grādu vēsturē. Visvalža Lāča grībasspēku un dzīves redzējumu lielisku darītas, ka 92 gadu vecumā viņš veica pilnu maratona distanci Valmierā, bet 93 gadu vecumā — Berlīnē.

Tādu — stipru un mērķtiecīgu viņu arī paturēsim atmiņā!

Guntis Zemītis

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS KORESPONDĒTĀJLOCEKLE SILVIJA RADZOBE

29.04.1950–21.04.2020

Foto: Gints Ivuškāns

Laika pareģošanas speciālisti apgalvoja, ka šogad aprīlī varot sagaidīt pērkona grāvienu. Rīgā tādu nedzirdējam, taču 21. aprīlī mūs nomāca un apbēdināja vēl briesmīgāks dārdiens — pavisam negaidīti saņēmām ziņu, ka iepriekšējā dienā slimnīcā mirusi mana kolēģe, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle, profesore Silvijs Radzobe. Tas bija pēkšņs, negaidīts, traģisks trieciens, jo par Silvijas slimību neko nebiju dzirdējis, jo vienmēr viņa bija stalta, darbīga, enerģijas pilna. Viņa aizgāja pēkšņi, negaidīti, īsu sprīdi pirms savas septiņdesmitās dzimšanas dienas.

Darbošanos S. Radzobe iesāka literatūrzinātnē — viņa 1973. gadā pabeidza Latvijas universitātes Filoloģijas fakultāti, taču toreiz viņas uzmanības centrā bija teātris. Bieži ar Silvijū varēja tikties teātru izrādēs un gada beigās laikrakstā “Literatūra un Māksla”

parādījās viņas pirmais ar teātri saistītais raksts — tā bija intervija ar Astrīdu Kairīšu. Universitāte bija pabeigta, taču pēc toreizējiem likumiem absolventam vismaz divi gadi bija jānostrādā skolā, tāpēc Radzobe tika nosūtīta darbā par skolotāju uz Limbažu vidusskolu. Tur viņa bija skolotāja vienu gadu un tad tika atpakaļ uz Rīgu, strādāja izdevniecībā “Liesma” par redaktori. Nu radās iespēja bieži iet uz izrādēm un ne tikai tās skatīties, bet arī aprakstīt un vērtēt. Savus iespaidus Silvijs atklāja recenzijās un drīz vien apliecināja sevi par prasmīgu un prasīgu teātra kritiķi. Viņa tika ievērota, uzklautā, un 1980. gadā S. Radzobi uzaicināja strādāt Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūtā Mākslas sektorā. Viņa nonāca piemērotā, izdevīgā, patiesi inteligentā vidē: sektoru toreiz vadīja Lilijs Dzene, līdzās darbojās Livijs Akurātere, Valentīna Freimane, Vija Briede, un šajā

kolektīvā Silvija iemantoja pamatprincipu, ka recenziju vai nodaļu nevar uzrakstīt pavisā.

Institūtā nostrādātie gadi bija stingru zinātnisko pamatu nostiprināšanas laiks. Viens no viņas pirmajiem darbiem institūtā bija līdzdalība Lilijas Dzenes vadītā pētījuma "Rīgas Krievu drāmas teātris" tapšanā, kas iznāca krievu valodā. Jau tajā reizē iezīmējās viens no S. Radzobes zinātniskās darbības pamatprincipiem, viņa bija kolektīvu darbu līdzdalībniece, reizēm arī iniciatore un to vadītāja.

Astoņdesmitajos gados iznāca teātru darbībai veltīts gadskārtējs krājums "Teātris un dzīve", kopš 1983. gada tā sastādītāja bija S. Radzobe. Interesanti, ka pirmajā viņas vadītājā krājumā ievadraksta autore bija Lilija Dzene. Šo sēriju Silvija veidoja un vadīja desmit gadus. Pēc sektora vadītājas aiziešanas no institūta, viņa uzņēmās divu kolektīvu pētījumu vadību, un viena pēc otras iznāca divas grāmatas — "Latvijas teātris. 70. gadi" un "Latvijas teātris. 80. gadi", to līdzautoros bija Guna Zeltiņa un Edīte Tišheizere. Deviņdesmito gadu sākumā situācija nedaudz mainījās — Silvija pārgāja darbā uz Latvijas universitātes Filoloģijas fakultāti un kļuva par mūsdienu teātra kritiķu paaudzes skolotāju. Viņa ne tikai lasīja lekcijas, bet mācīja teātra mākslas sapratni. Radzobe ir izaudzinājusi plašu mūsdienu teātra kritiķu saimi. Pēc Silvijas aiziešanas aizsaulē viņas bijušie studenti rakstīja: "Viņas mantojums teātra vēsturē ir neaptverami liels!" Patiesi vārdi! Recenzijās un rakstos Silvija bija atklāta, savus uzsk-

tus un domas pateica tieši, nevairoties arī no skarba sprieduma. Viņa audzināja teātra kritiķus un zinātniekus, bet Silvijas pamatsūtība tomēr bija zinātne, un pēdējās desmitgadēs tapuši lieli, apjomīgi un pat smagi nesami pētījumi. Turklāt Silvija neaprobežojās tikai ar latviešu teātri, bet alka skatīties tālāk un plašāk, viņas vadībā radīti pamatīgi, bieži sējumi, autoru loks ir plašs, tie ir: "Teātra režija Baltijā" (2006), "Teātra režija pasaulē" (2010) un pamatīgi bieza un smagi nesama ir grāmata "20. gadsimta režija pasaulē un Latvijā". Uz Latvijas teātri un režiju nu varēja raudzīties pasaules mērogā. Un tad tapa pēdējais plašais kopdarbs "100 izcili Latvijas aktieri", kas divos sējumos iznāca 2018. gadā. Silvija dzīvoja ar pārliecību, ka dzīve cilvēkam atvēlēta, lai veiktu darbu. Vispirms vajadzēja izvēlēties, kurus aktierus ierindot izcilāko pulkā. Vajadzīgi bija arī rakstu autori — to sanāca septiņpadsmit. Raksti tika iesniegti, nu Silvijai nācās katru rakstu caurskatīt, labot, precizēt. Tas prasīja daudz laika. Manuskripts bija gatavs, nu bija jāgaida, kamēr dabūs naudu. Atlika sēdēt un gaidīt. Tad nauda atradās. Grāmata divos sējumos iznāca! Silvija Radzobe, pati par to nedomājot, bija uzcēlusi sev pieminekli. Paies gadi, lasītāji gribēs par kādu no aktieriem vairāk uzzināt, ielūkosies grāmatā — un tiksies ar Silviju. Apbalvojumi viņai bija vairāki, taču pēdējais — tāds raksturīgs — Normunda Naumaņa balva. Tagad viņi atkal satiksies.

Viktors Hausmanis

NO SILVIJAS RADZOBES ATVADOTIES

Nedēļa iesākās ar negaidītu sēru ziņu — astoņas dienas pirms 70. jubilejas, pēc smagas slimības, mūžībā aizgājusi erudītā teātra kritiķe, teātra pētniece, ilggadējs un teātra jomā neaizstājams Latvijas Universitātes (LU) mācībspēks, Aleksandra Čaka un Mihaila Bulgakova daiļrades speciāliste Silvija Radzobe. Viņa bija Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekle, LU profesore un teātra studiju virziena radītāja, vairāku monogrāfiju autore un līdzautore, iniciatore virknei nozīmīgu kopkrājumu un kōppētījumu par Latvijas teātriem un to vēsturi, Baltijas Asamblejas, Aleksandra Čaka un Normunda Naumaņa balvu laureāte. S. Radzobes vadībā LU tika sagatavotas vairākas jauno teātra kritiķu paaudzes. Daudzas viņas audzēknes, ja arī tagad nenodarbojas ar kritiku, ir cieši saistītas ar Latvijas teātru procesiem, strādājot visdažādākajos amatos mūsu teātros.

S. Radzobe bija unikāla, liela personība. Viņas atstātie darbi liecina par apbrīnojamu mērķtiecību un spēju izkļūt no teātra un literatūras pētniecībai neiedomājami grūtām situācijām. Gan tie, kas pašas lološi un rakstīti, kā “Cilvēks un laiks G. Priedes lugās” (1982), “Brošūra par manu naidu” (1990), “Uz skatuves un aiz kulisēm” (2011), ““Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks” (2017), gan Silvijas Radzobes iniciētie kopdarbi — “Latvijas teātris. 70. gadi” (līdzautore, 1993), “Latvijas teātris. 80. gadi” (līdzautore, 1995), “20. gadsimta teātra režija pasaulē un Latvijā” (sastādītāja, līdzautore 2002), “Postmodernisms teātrī un drāmā” (sastādītāja, līdzautore, 2004), “Teātra režija Baltijā” (sastādītāja, līdzautore, 2006), “Latvijas teātris: 20. gs. 90. gadi un gadsimtu mija” (līdzautore, 2007), “Teātra režija pasaulē (sastādītāja, līdzautore, 2009), 1945–1950: teātris, drāma, kritika”

(sastādītāja, līdzautore, 2013), “Latvijas jaunā režija” (sastādītāja, līdzautore 2015) un “100 izcili Latvijas aktieri” (projekta vadītāja, zinātniskā redaktore, 2019) bieži vien tapa gandrīz bez finansējuma, pateicoties S. Radzobes uzstājībai un spējai iedvesmot autorus kopīgas lietas vārdā.

S. Radzobe ilgus gadus bija viena no vadošajām teātra kritiķēm Latvijā — viņas recenzijas tika publicētas lielākajos valsts medijos, pamatā *Neatkarīgajā*. Asās un principiālās polemikas ar laikraksta *Diena* kritikas zvaigzni Normundu Naumani reizēm bija labākas par viduvējām izrādēm, kuras viņi reizēm kritizēja tā, ka dažā teātri abus kādubrīd nelaida iekšā. Kā autore viņa bija lieliska. Silvija necieta, ja kāds saķēzīja viņas tekstus, tomēr allaž priecājās par noķertajām kļūdām un labprāt uzklauzīja ierosinājumus, ja tie bija pamatoti. Viņa bija no tiem, kas teica — uzrakstīju tā, bet kā tu domā? Ko tu domā par manu grāmatu?

Esmu viens no tiem, kura pienākums ir pateikt paldies Silvijai. Paldies par viņas padomiem. Tie lieti noderēja toreiz, kad atnācu uz *Neatkarīgās* kultūras nodaļu. Pateicoties tiem, toreiz izdevās izveidot komandu, kura spēja operatīvi rakstīt recenzijas, leģendāro “Teātra cibu”. Man nūdien ir lepnums par to, ko tolaik spējam paveikt teātra jomā. S. Radzobe bija lielisks viesis LTV “Nacionālajos dārgumos”, jo ar savu aso prātu un skaidro valodu prata raisīt diskusijas, kurās nebija iespējams liekuļot vai pietēlot. “Nacionālo dārgumu” ieraksti bija grūti, tie ilga vairākas stundas, Silvija nejutās komfortabli kameru priekšā, tomēr labprāt nāca, kad raidījumu tēmas skāra arī viņas interešu loku, jo zināja, ka kopā ar Mārīti Balodi esam izvirzījuši mērķi nevis pačalot jubilejās, bet gan pateikt kaut ko jaunu un būtisku. Uzskatu

arī, ka viņas pētījums ““Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks” ir ģeniāli uzrakstīts. S. Radzobe prata izstāstīt sarežģītos pēckara notikumus, neslēpjot čekas un cekas, vienkārši, neakadēmiski, aizraujoši, tomēr vienlaikus zinātniski precīzi. (Šī grāmata, starp citu, ir viens no retajiem gadījumiem, kad literatūrpētnieciska monogrāfija kļuva par bestselleru). Tā gaidīju, ka viņa uzrakstīs arī par Mihailu Bulgakovu...

Atvadoties no S. Radzobes, noliecu galvu viņas priekšā. Tikai Dievs zina, cik viņai bija grūti vilkt to visu: pētījumus bez finansējuma, studiju programmas, kas netika uzskatītas par prioritārām, nepateicīgo, bet grūto darbu "Spēlmaņu nakts" žūrijās, zinot, ka jebkurš

žūrijas lēmums tiks publiski vētīts un apšaubīts un visvairāk kritikas tiks tieši viņai — S. Radzobei. Tikai Dievs zina, ko nozīmē būt kritiķim, kas neglaimo, saka, ko domā. Un kā tas ir, dzīvot, kad indīgos komentāros recenzijās aizskartie gānās par kritiķa ļoti privātām, intīmām dzīves lietām, kas mūsu mazajā Latvijā diemžēl ir ierasta lieta. Paldies Tev, Silvij, un lai Tev gaišs ceļš mūžībā!

Latvijas Zinātņu akadēmijas un Latvijas Rakstnieku savienības vārdā izsaku līdzjūtību S. Radzobes meitai, tuviniekiem, Latvijas teātriem, teātra kritiķiem un pētniekiem, daudzajiem viņas talanta cienītājiem.

Arno Jundze